

**REFLECȚII ASUPRA FENOMENULUI ORNAMENTAL ÎN
REPERTORIUL LĂUTARILOR VIOLONIȘTI DIN SPAȚIUL FOLCLORIC AL
MOLDOVEI ISTORICE**

REFLECTIONS ON THE ORNAMENTAL PHENOMENON WITHIN THE
REPERTOIRE OF TRADITIONAL VIOLONISTS IN THE HISTORICAL
MOLDOVAN FOLK SPACE

VITALIE GRIB,
doctorand,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

SVETLANA BADRAJAN,

conferențiar universitar, doctor în studiul artelor,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Eclectismul stilistic în maniera interpretativă a generației tinere de lăutari-violoniști, deseori, denaturând esența estetică a creațiilor folclorice, a determinat necesitatea cercetării, argumentării științifice și elaborării unor metode de însușire a stilului ornamental-instrumental tradițional, general și individual, specific spațiului folcloric al Moldovei istorice. Pentru realizarea acestor metode considerăm important de a efectua o identificare a tipurilor de ornamente în muzica instrumentală tradițională; de a delimita particularitățile interpretative ale ornamentelor în muzica literată și folclorică; de a analiza stilurile de ornamentare a melodiilor în repertoriul diferitor lăutari-violoniști din spațiul folcloric cercetat, în funcție de genul creației. Ca model pentru analiza particularităților de interpretare a ornamentelor sunt selectați violoniști din generațiile mai în vârstă, repertoriul și stilul de execuție al cărora nu au fost afectate de mass-media și progresul tehnico-științific.

Cuvinte-cheie: ornament, folclor, muzică instrumentală, lăutari violoniști, interpretare, stil

The eclectic style in the interpretative manner of the younger generation of traditional violinists, which often distorts the aesthetic essence of folklore creations, has determined the need for research, scientific reasoning and elaboration of some methods of learning the traditional ornamental instrumental style, which can be general or individual, yet specific to the historical Moldovan folk space. To achieve this, we consider important to identify the types of ornaments in traditional instrumental music; to delimit the interpretative particularities of ornaments in literate and folk music; to analyse the ornamentation styles of songs within the repertoire of different traditional violinists, that belong to the folk space investigated in terms of the type of creation. As a model for analysing the particularities of interpreting these ornaments, we select violinists from older generations, whose repertoire and style of execution has not been affected by the media and technological progress.

Keywords: ornament, folklore, instrumental music, traditional violinists, interpretation, style

Necesitatea eliminării neconcordanței între nivelul avansat al profesionalismului interpretativ instrumental tradițional și lipsa studiilor științifice care să trateze, să sistematizeze stilul execuției ornamentelor de către lăutarii-violoniști din diferite zone ale spațiului folcloric românesc, de asemenea, eclectismul stilistic în maniera interpretativă a generației tinere de lăutari-violoniști, deseori, denaturând esența estetică a creațiilor folclorice, au determinat realizarea unei cercetări științifice și elaborarea metodelor de însușire a stilului ornamental instrumental tradițional, general și individual, specific spațiului folcloric al Moldovei istorice. În acest scop, considerăm important:

- identificarea tipurilor de ornamente și a particularităților interpretării acestora în repertoriul diferitor lăutari-violoniști din spațiul folcloric al Moldovei istorice în funcție de genul creației instrumentale;
- sistematizarea ornamentelor în muzica instrumentală tradițională din zona cercetată;
- delimitarea particularităților interpretative ale ornamentelor în muzica literată și folclorică;
- analiza stilurilor de ornamentare a melodiilor în repertoriul diferitor lăutari-violoniști din spațiul folcloric al Moldovei istorice.

Ca model pentru analiza particularităților de interpretare a ornamentelor sunt selectați violoniști din generațiile mai în vârstă, repertoriul și stilul de execuție al cărora nu au fost afectate de mass-media și progresul tehnico-științific. Printre aceștia îi putem menționa pe Porfirii Murga, Dumitru Blajinu, Filip Todirașcu, Gheorghe Angheluș, Dumitru Căldare, Valeriu Hâncu, Nicolae Botgros, Victor Cioclea, Alexandru Bidirel, Dumitru Potorocă, Ion Drăgoi, Mihai Botofei ș.a. De asemenea, vor fi utilizate și materiale sonore ce se conțin în Arhiva de folclor a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice și pe rețelele de internet. Subliniem că un factor important în selectarea interpreților-violoniști este existența înregistrărilor audio/video cu lucrările executate de aceștia. Spre regret, nu putem analiza stilul interpretativ al violoniștilor care au activat mai devreme de sec. XX, când au fost inventate aparatele de înregistrare a sunetului, chiar dacă există creații din repertoriul lor în formă grafică. Problema notației muzicale folclorice s-a pus foarte târziu, iar despre fidelitatea transcrierii, despre surprinderea și notarea grafică a elementelor ritmice, melodice, inclusiv ornamentale, nu se poate vorbi decât după apariția și perfecționarea mijloacelor de înregistrare și redare sonoră, deci, de la începutul sec. XX.

Domeniul ornamental este un indicator cultural capabil să reflecte trăsăturile unei spiritualități specifice comunităților umane, fie de cuprindere locală, regională, națională sau de ample arii geografice și indică, de asemenea, perioadele dezvoltării lor istorice. În muzica academică ornamentica are o istorie bogată cu o curbură de înflorire în perioada barocului, fiind legată, totodată, și de istoria notației muzicale. Conform dicționarului explicativ ornamentica este: „Geneza, structura, funcțiunea, stilul, valoarea și mesajul sistemelor de elemente decorative populare sau culte, elaborate de-a lungul istoriei de fiecare popor...”, iar în muzică ornamentica este: „Notă sau grup de note care se adaugă la o melodie pentru a-i împodobi linia melodică, pentru a-i sublinia conturul...” [1, p. 623]. În muzica folclorică ornamentica are, la fel, o tradiție bogată. Se știe că ornamentica muzicală „...își are originile în improvizația spontană a interpretului, care, executând o melodie scrisă sau tradițională (deci, de circulație orală), o însuflețește, o variază sau o amplifică. În toate epocile, în afara muzicii de concert a secolelor XIX și XX (chiar și în zilele noastre muzica populară și jazz-ul nu fac excepție), executantul avea dreptul, iar adesea și obligația, de a colabora cu un compozitor, completând textul muzical cu note sau ritmuri din propria sa invenție, adică de a ornamenta muzica” [2, p. 10]. Într-adevăr, această particularitate caracteristică a ornamenticii este specifică interpretării muzicii folclorice și în prezent, spre deosebire de muzica literată, unde fixarea grafică, indicarea locului ornamentului în textura muzicală devine un fapt firesc al procesului de creație. De aceea, studierea ornamenticii în muzica instrumentală tradițională, determinarea tipului de ornamente care sunt folosite pentru anumite categorii de lucrări, precum și modul lor de interpretate, este o problemă actuală. Pentru elucidarea acesteia trebuie de realizat o analiză structurală, evidențiind funcția, locul, frecvența, ordinea în raport cu elementul cercetat în baza unui material cât mai bogat și transcris sinoptic. Evident, pot apărea dificultăți din cauza interpretării netemperate a acestora și neîncadrării unor ornamente în schemele deja cunoscute din muzica academică. În acest sens, putem apela la realizările muzicologilor țărilor orientale și asiatice, pentru care interpretarea netemperată, în sensul academismului occidental, este un lucru firesc. Spre exemplu, Alain Danielou, pornind de la studiul muzicii indiene, prezintă o scară muzicală completă cu 52 de sunete cuprinse într-o octavă, care pot fi intonate exact și recunoscute de o ureche antrenată [3].

Pentru depistarea locului ornamentului în melodie se vor separa teoretic și se vor analiza cele trei straturi ale acesteia: primul, ce reprezintă fundamentul sonor, respectiv – sistemul intonațional, al doilea – conexiunile melodice propriu-zise și al treilea – ornamentele. Totodată, „...în mod paradoxal, ornamentele sunt funcționale. (...) de multe ori ceea ce considerăm ornament se dovedește a fi, de fapt, o parte integrantă a texturii compoziției” [2, p. 12].

În muzica folclorică instrumentală ornamentica face parte din structura muzicală a creațiilor și nu are funcția doar de înfrumusețare. Aceasta din urmă este tratată frecvent și exagerat de unii violoniști, în special, de către cei din generația tânără, denaturând specificul melodiei, având, uneori, repercusiuni și asupra structurii muzicale. Subliniem că ornamentul este adânc implantat în materia sonoră, eliminarea acestuia poate duce la o sărăcire evidentă a creației, atât în ceea ce privește expresivitatea, forța mesajului ce trebuie să ajungă la ascultător, cât și aspectul estetic-artistic; și, invers, excesul de ornamentare are, practic, același efect de estompare a conținutului ideatic, artistic etc.

Utilizarea echilibrată a ornamentului reflectă o abilitate tradițională acumulată în timp, o educație în acest sens oferită de contextul tradițional în care s-a format interpretul. Este rezultatul aceluși act spontan al creației folclorice care ține de legile nescrise ale procesului de creație, codificat în esența noastră etnică. Ideile exprimate în raport cu ornamentul în cântecul folcloric sunt valabile și pentru muzica instrumentală: „Ornamentul, ca element reprezentativ structural și expresiv al cântecului liric necesită o abordare pluridimensională în ceea ce privește interpretarea. Valența expresivă a ornamentului i-a determinat pe cântăreții contemporani să-i acorde o importanță aparte, fiind o particularitate distinctă a spiritualității vocale românești. Pentru cântecul propriu-zis ornamentul este ca și înflorința pentru un copac sau o plantă, în comparație cu tulpina și ramurile acestora. El aparține în întregime structurii respective și nu depinde doar de aceasta. Fiind de natură emoțională, ornamentul reprezintă (cu condiția de a fi conceput, executat corect, fără exagerare și abuz) nu numai expresivitatea, dar și personalitatea conținutului muzical-poetic dezvăluit și îmbogățit. Dacă se exagerează din

dorința de a demonstra calitățile vocale, atunci ornamentul poate distruge întregul edificiu sonor, semantica creației, mesajul codificat în aceasta” [4, p. 61].

În special, dacă ne referim la muzica românească instrumentală, trebuie să recunoaștem că, în prima fază, maeștrii improvizației și ornamenticii instrumentale au fost lăutarii-violoniști. Acești lăutari, posedând un talent înnăscut pentru instrumentul muzical, au ajuns mai întâi la stăpânirea lui, iar mai apoi la interpretarea pe un ton din ce în ce mai ridicat a muzicii populare românești, a melodiilor de joc și de meditare, cu multă fidelitate și chiar cu înfloriri sonore măiestrite, înlesnite de resursele viorii și de tehnica lăutărească. Viabilitatea unui instrument muzical este determinată de posibilitățile lui de redare emoțională și de întruchipare a aspirațiilor artistice ale poporului. Vioara, în comparație cu alte instrumente muzicale, are o mare forță „grăitoare”, fapt pentru care a fost îndrăgită de masele populare.

Lăutarii-violoniști erau și interpreți, și creatori. Analizând atent folclorul nostru românesc, influențat de viața cotidiană a poporului, observăm anumite momente miraculoase ale interpretării, care țin de improvizație, ornamente, de redarea anumitor stări sufletești. Un lăutar era cu atât mai apreciat, cu cât știa să folosească ornamentarea adecvată în momentele potrivite ale unei lucrări.

În muzica populară românească cântarea înflorită se face în baza unei tehnici instrumentale dificil de obținut, ceea ce este un indiciu de profesionalism al lăutarului [5]. Ornamentarea este un atribut particular al stilului de interpretare. Iată de ce este necesar de antrenat (cultivat) simțul, datorită căruia să se recurgă la folosirea corectă a ornamentării particulare și caracteristice zonei folclorice, unde trîlul, mordentul, gruppeto se folosesc indispensabil și strict la locul potrivit. O atenție deosebită trebuie acordată grijii de a proteja expunerea melodiei și interpretarea propriu-zisă de împrumuturile care afectează imaginea și frumusețea sonoră a pieselor, știrbind, astfel, diversitatea valorică a folclorului.

În mediul tradițional interpretul-violonist, fiind exponentul spiritual creator al unei întregi comunități umane, prelua de la alții repertoriul, filtrându-l prin propria sa personalitate artistică, păstrând esența stilistică a muzicii corespunzător zonei respective și-l transmitea, la rândul său, mai departe. Continuitatea firească în însușirea stilului ornamental instrumental, care a existat în mediul profesionalismului instrumental de tradiție orală, dispărea treptat, începând cu a doua jumătate a sec. XX. Acest fenomen a fost condiționat de mai mulți factori: social-politic; înființarea formațiilor de muzică populară cu muzicieni pe post de salariați; impunerea acestora să interpreteze piese create artificial în stil folcloric; instruirea în instituții academice a instrumentiștilor și eliminarea muzicienilor de tradiție orală din circuitul activității lor profesionale; progresul tehnic și al mass-media ș.a.

Așadar, realizarea unei cercetări sistematice a stilului de execuție a ornamenticii de către lăutarii-violoniști specifică spațiului folcloric propus pentru studiu ne va permite să elucidăm aspecte importante, legate de un domeniu insuficient tratat în literatura de specialitate. În consecință, vom putea face o sistematizare a ornamentelor în muzica instrumentală tradițională și vom putea identifica stilurile individuale de interpretare a ornamentelor în repertoriul lăutarilor-violoniști din spațiul folcloric al Moldovei istorice, ceea ce va contribui la cunoașterea și respectarea normelor tradiționale de execuție a ornamentelor și a stilurilor individuale. Astfel, va fi posibilă crearea unui suport metodic-științific și aplicarea acestuia la educarea tinerilor interpreți violoniști ai muzicii populare.

Aceste rezultate, cât și unele ipoteze și concluzii propuse pe parcursul cercetării pe care o vom realiza, vor fi prezentate și în formă practică. În cadrul cercetării fenomenului ornamental în muzica violonistică tradițională, considerăm ilustrarea practică la fel de importantă și parte componentă indispensabilă a unei astfel de cercetări.

Referințe bibliografice

1. *Dicționar enciclopedic*. Chișinău: Editura Cartier, 2001.
2. RĂDULESCU-PAȘCU, Cr. *Ornamentica melodicii vocale în folclorul românesc*. București: Editura muzicală, 1998.
3. TEODOREANU, N. Aspecte ale funcționalității pentatonicului. În: *Centenar Constantin Brăiloiu*. București: Editura Muzicală, 1994, p. 265.
4. DOROȘ, S. Aspecte ale interpretării ornamentelor în cântecul tradițional. În: *Buletin Științific*. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, serie nouă, volumul 15 (28), Chișinău, 2011, pp. 59-64.
5. SĂRBU, I. *Vioara și maeștrii ei, de la origini până azi*. Galați: Editura Porto-Franco, 1994.